

ЗМІСТ

Передмова	5
------------------------	---

Розділ 1

Загальнотеоретичні засади

адміністративного судочинства	9
--	---

1.1 Адміністративний процес як сфера об'єктивізації адміністративно-процесуального статусу сторін	9
1.2 Сторони в адміністративному судочинстві як носії процесуальних прав та обов'язків	52

Розділ 2

Правова природа адміністративно-процесуального

статусу сторін	109
-----------------------------	-----

2.1 Поняття та складові елементи адміністративно-процесуального статусу сторін	109
2.2 Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін	134
2.3 Процесуальні права та обов'язки сторін	158

Розділ 3

Основні інститути адміністративного судочинства,

що обумовлюють зміну

адміністративно-процесуального статусу сторін	181
--	-----

3.1 Заміна сторін справи, процесуальне правонаступництво, зміна предмета та підстав позову	181
3.2 Преклюзія в адміністративному судочинстві	194

3.3 Примирення сторін в адміністративному судочинстві	218
3.4 Зловживання процесуальними правами і заходи процесуального примусу	242
Розділ 4	
Концептуальні засади вдосконалення нормативної фіксації та реалізації адміністративно-процесуального статусу сторін	281
4.1 Зарубіжний досвід нормативного визначення адміністративно-процесуального статусу сторін	281
4.2 Концептуальні напрями вдосконалення правового регулювання та практики реалізації адміністративно-процесуального статусу сторін	326
Висновки	357
Список використаних джерел	364

ПЕРЕДМОВА

Головна мета адміністративного судочинства, як це передбачено в ст. 2 КАСУ, — ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Ефективність адміністративного судочинства та правосуддя адміністративних судів залежить не тільки від належного правового регулювання процедури розгляду публічних спорів, від компетентності суддів та загальної політики держави щодо судоустрою і статусу суддів в країні, вона залежить і від ініціативності всіх учасників адміністративного судочинства та сприятливого правового режиму реалізації їхніх процесуальних прав та обов'язків. Головними учасниками адміністративної справи є сторони, адже без них адміністративне судочинство неможливе. До того ж адміністративне судочинство є діяльністю адміністративних судів щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів, тому сторонами адміністративної справи можуть бути виключно особи, між якими виник правовий спір. Такі особи незалежно від процесуальної ролі, яку відіграють у рамках судового процесу (позивач чи відповідач), приймають участь в адміністративному судочинстві з метою захисту власних прав, свобод та інтересів.

Як зазначається у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Вирішення цього завдання лежить

не тільки у площині реформування судової системи, а й у правовій площині, наприклад шляхом удосконалення адміністративно-процесуального законодавства, яке встановлює форми та порядок здійснення адміністративного судочинства, та шляхом закріплення дієвих механізмів реалізації сторонами адміністративної справи своїх процесуальних прав і обов'язків. Тому важливим сьогодні є аналіз адміністративно-процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві, що дасть можливість виявити особливості реалізації позивачем і відповідачем їхніх процесуальних прав та обов'язків, визначитися з колом існуючих у цій сфері проблем, а також запропонувати ймовірні шляхи їх вирішення.

Багатоаспектний характер теми дослідження зумовив використання наукових джерел за декількома напрямками.

Теоретичні проблеми розуміння адміністративного процесу, його суб'єктів та учасників розкриваються в працях таких дослідників, як: О.М. Бандурка, В.І. Бенедик, Л.Р. Біла-Тіунова, Ю.П. Битяк, А.Г. Бортнікова, В.В. Галунько, Е.Ф. Демський, О.Л. Жильцов, О.К. Застрожна, Я.Л. Іваненко, І.О. Капшученко, І.О. Картузова, С.В. Ківалов, К.О. Клименко, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, О.Л. Левчишина, Д.В. Лученко, М.Я. Масленніков, В.К. Матвійчук, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко, Р.В. Миронюк, А.Ю. Осадчий, В.Г. Перепелюк, Н.Б. Писаренко, В.М. Протасов, Н.Г. Саліщева, І.І. Сіліч, В.Д. Сорокін, Т.В. Степанова, В.С. Стефанюк, М.М. Тищенко, О.В. Фатхутдінова, С.В. Форостяна, О.І. Хар та ін. Проведені ними дослідження дали змогу пояснити існування різних підходів до суб'єктного складу адміністративного процесу та охарактеризувати сторони в адміністративному судочинстві як носіїв процесуальних прав і обов'язків.

Адміністративну та адміністративно-процесуальну правосуб'єктність, адміністративно-правовий і адміністративно-процесуальний статус особи на теоретичному рівні досліджували такі вчені, як О.В. Аніна, М.В. Барановський, Г.М. Глибіна, В.А. Грушев-

ський, І.І. Діткевич, О.М. Дручек, В.В. Нижникова, Н.А. Олефіренко, О.В. Пабат, А.В. Пасічник, О.О. Свідерський, О.П. Сікорський, Ю.В. Ударцов та ін. Напрацювання цих та інших учених стали підґрунтям для розуміння елементів адміністративно-процесуальної правосуб'єктності та структури адміністративно-процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві.

Особливості участі окремих суб'єктів права в адміністративному судочинстві розкриваються у працях таких дослідників, як О.В. Агеєв, В.М. Бевзенко, В.С. Заяць, В.М. Котенко, О.В. Кощій, В.О. Немченко, К.Ю. Пуданс-Шушлебін, М.М. Стефанчук та ін. Очевидно, що без проведення ними фундаментальних наукових досліджень теоретичних та практичних проблем реалізації процесуальних прав і обов'язків учасників адміністративного судочинства неможливо було б прогнозувати подальший розвиток адміністративного процесуального законодавства щодо вдосконалення адміністративно-процесуального статусу учасників адміністративного судочинства.

Наукові знання щодо теоретико-правових та практико-прикладних аспектів основних інститутів адміністративного судочинства, що зумовлюють зміни адміністративно-процесуального статусу сторін, містяться, насамперед, у наукових працях С.І. Пуль, В.М. Пициди, А.В. Стрельникова, І.В. Топора (зміна сторін справи, процесуальне правонаступництво, зміна предмета та підстав позову), D. Rosenberg, K. Bagan-Kurluta, P. Fiedorczyk, D. Bassett, Yu. Sinai, J. Van de Velden, J. Stefanelli, J. Magnaye, A. Reinisch, S. DeSalvo, K. McGinnis, G. Hazard, W. Luneburg (преклюзія в адміністративному судочинстві), О.Д. Сидельнікова, Г.Й. Ткача (примирення сторін) Н.В. Басалюк, М.В. Джафарової, D. Richmond, В.В. Заборовського, Д.А. Козачук, В.А. Кузьменка, В.М. Соханич, В.П. Таркіна (зловживання процесуальними правами і заходи процесуального примусу). З урахуванням теоретичних положень, висновків та рекомендацій вищезгаданих учених автор досягнув наукових результатів,

що забезпечили системне вдосконалення теорії адміністративного судочинства, а також дали змогу обґрунтувати пропозиції щодо оптимізації відповідних положень законодавства про адміністративне судочинство.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані у:

— *науково-дослідній сфері* — під час проведення наукових семінарів, наукових досліджень;

— *правотворчості* — для підготовки пропозицій до чинного адміністративно-процесуального законодавства України з питань адміністративно-процесуального статусу сторін;

— *правозастосовчій діяльності* — з метою вдосконалення правозастосовчої діяльності адміністративних судів;

— *навчальному процесі* — під час підготовки навчальної літератури, навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, викладання на юридичному факультеті спецкурсів: «Адміністративний процес», «Реалізація та захист прав громадян у сфері публічного адміністрування», «Адміністративне судочинство», «Правові інструменти публічного адміністрування».

РОЗДІЛ 1

Загальнотеоретичні засади адміністративного судочинства

1.1 Адміністративний процес як сфера об'єктивізації адміністративно-процесуального статусу сторін

Тема дисертаційного дослідження зумовлює розгляд тенденцій розвитку наукової думки за трьома напрямками:

перший напрям — це дослідження змісту адміністративного процесу та його співвідношення з адміністративною процедурою. Основна проблема цих досліджень полягає у тому, що адміністративний процес був одним із ключових термінів радянського адміністративного права, коли: 1) захист прав осіб у публічно-правовій сфері відбувався не за допомогою адміністративно-правових механізмів, а в межах цивільного судочинства; 2) зміст адміністративного процесу розкривався або через характеристику процедури притягнення осіб до адміністративної відповідальності, або ж шляхом виокремлення всіх організаційно-процедурних норм у групу процесуальних норм адміністративного права. Про адміністративну ж юстицію говорили як про явище країн капіталістичної суспільно-економічної формації. До того ж довгий час у науці адміністративного права і процесу точилися дискусії щодо співвідношення понять «адміністративний процес» та «адміністративна процедура» і, відповідно, пропонувалися чисельні концепції щодо розв'язання цієї теоретичної

проблеми. У таких дослідженнях кількість учасників адміністративних процесуальних відносин завжди залежала від змісту, який вкладали науковці в поняття «адміністративний процес»;

другий напрям — це дослідження адміністративного процесуального статусу, адже довгий час адміністративне право розвивалося виключно як матеріальна галузь права, а тому всі знання про правовий статус суб'єктів базувалися на аналізі матеріальних норм адміністративного права. Це спотворювало сприйняття ролі і місця адміністративного права в системі права України, а саме як галузі, яка об'єднує у собі матеріальні та процесуальні норми і, як наслідок, закріплює не тільки адміністративно-правовий статус, а й адміністративно-процесуальний статус суб'єктів;

третьої напрям — це дослідження суб'єктів і учасників адміністративного судочинства та правова регламентація їхнього статусу на всіх стадіях адміністративного процесу. Сторони адміністративного судочинства є важливими, але не єдиними учасниками адміністративних процесуальних відносин. КАС України, окрім адміністративного суду, до учасників адміністративних процесуальних відносин відносить представників, помічників судді, секретаря судового засідання, судового розпорядника, свідка, експерта, експерта з питань права, перекладача, спеціаліста тощо (параграфи 2 і 3 Глави 4 Розділу I КАС України). Суд виступає арбітром у спорі, який виникає між особами в публічно-правовій сфері, а тому вирішення такого спору, по суті, залежить не тільки від компетенції та професійності суду, а й від уміння максимально ефективно використовувати сторонами свої процесуальні права. Цей аспект частково розкривається в сучасних наукових працях, які присвячені адміністративним процесуальним відносинам, але так і не був предметом комплексного дослідження.

За цими напрямками і буде проведено дослідження історії розвитку наукової думки адміністративно-процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві.